

”En præst er en som prædiker – om præsteløfter og prædikenslanger, teologitjek og teologiske badedyr”

Af Maria Harms, Cand.theol. Sognepræst ved Roskilde Domkirke, masterstuderende i homiletik på Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet.

Altid fuldkomnere at danne og dueliggøre mig

Når jeg prædiker til ordination i Domkirken, læser jeg altid for mig selv *præsteløftet i ritualbogen. Det plejer at være ordene om, ”at jeg vil stræbe efter.....altid fuldkomnere at danne og dueliggøre mig til dette hellige embede”*, som står med neonskrift, fordi det er noget af det, som kan halte i en præstehverdag.

Prædikeembedet konstituerer teologisk set præsteembedet i en evangelisk-luthersk kirke og for mange præster udgør forkyndelsen en stærk personlig drivkraft. Samtidig er der i en præstehverdag det paradoks, at præsten selv er den eneste, som skal sørge for at sætte sin prædiken på sin ”to do” liste. Mange andre opgaver kommer ind af døren eller bliver foreslået præsten, men grundlæggende er det kun præsten, der husker på, at en prædiken skal skrives. Derfor kan der opstå den situation at prædikenen og prædikenskrivningen kommer til at indrette sig efter resten af præstens uge, i stedet for at blive et fortegn for den.

Det behøver man dog ikke finde sig i. Jeg tror, at man kan gøre flere ting: Man kan for eksempel skabe en organisatorisk ramme til understøttelse af det homiletiske arbejde og give præsterne mulighed for at videreuddanne sig.

En sådan organisatorisk ramme for det homiletiske arbejde har vi i Roskilde Stift skabt gennem dannelse af Det homiletiske Netværk, som jeg leder. Netværket er bygget op med ankerpræster i alle provstier. Vores netværk skulle gerne kunne øge udviklingen af dette felt på stifts-, provsti- og sogneniveau og sikre en udveksling af homiletiske erfaringer mellem de tre niveauer. Et sådant fokus på homiletik giver legitimitet til de præster, som ønsker at bruge tid og energi på deres prædiker.

Vælt reolen

En anden værdifuld hjælp man kan give præsterne er redskaber til at prioritere homiletikken og integrere den i hele deres præstearbejde.

Det er for mig vigtigt at holde det homiletiske arbejde levende som en del af præstearbejdet. I min pc er der en uendelighed af filer mærket f.eks. 2.s.i fasten 2006 eller præstemøde 230212 eller NN barnedåb eller vielse NN og NN. I mit kontor står der masser af mapper med minikonfirmandforløb, salmesangsprojekt, dødsanmeldelser og konfirmandlister. I mine reoler er hylde for kommentarer til NT og sjælesorg, homiletikteori og prædikener, filosofi og systematik og etik, samlinger af bønner og vejledninger til lejlighedsgudstjenester.

For at kunne overskue sit arbejde bør man have alt inddelt i kategorier, så man ikke panikker over, hvor noterne fra vielsessamtalen blev af. På den anden side ved de fleste præster også, at lige så vigtigt det er, at man konkret har sine ting i orden, lige så ødelæggende kan det være, hvis de forskellige dele i ens arbejde bliver holdt adskilt hele tiden.

I perioder kan der ske det, at kalenderens opgaver bliver en slags adskilte blokke, hvor man sætter et hak, når man er færdig med en opgave og glemmer den hurtigt, fordi den næste er der: Konfirmander hak, møde hak, dåbsamtale hak, møde hak, begravelsestaleskrevet hak, konfirmandforældreaften hak osv. Det kan ske, hvis man har for travlt, men også hvis man er blevet uopmærksom på, hvordan tingene i ens arbejde hænger sammen, eller fordi man laver det, man kan og som man ved virker. Det gale er bare, at gentager man blot det man kan, så bliver man ikke bedre.

Enhver præst kender også de lykkelige tider, hvor en tøvende tilkendegivelse fra en dåbsfar, en hurtig replik fra en kirkegænger for nogle uger siden på vej ud af kirkedøren, noget man huskede fra Leifs Granes Lutherbog Protest og Konsekvens, sidste afsnit i prædikenvejledningen fra Præsteforeningens blad og en tanke man fik da man cyklede forbi en tankstation på mystisk vis befolkede søndagens tekst og føjede sig ind i hinanden i en strøm af betydninger og tolkninger og tanker mellem linjerne til en søndagsprædiken, som slet ikke blev så dårlig.

Det svarer til, at reolen var væltet, så noterne fra begravelsessamtaler lå ved siden af programmet til minikonfirmandundervisninger, en salmebog, en af Grotians bøger og en avis fra i forgårs. Det kan give noget at se, at tingene hænger sammen og hvordan tråde og tanker strømmer gå fra dele af ens kalender til andre.

At trække linjer og læse mellem dem

Man bliver ikke nogen god præst, hvis man ikke kan læse mellem linjerne. I en samtale skal man kunne høre det, som ikke bliver sagt. Når folk fortæller en, om alt de ikke tror på, skal man kunne høre, at de indirekte siger, hvad de tror på. Skal man være en prædikant, som ikke blot gentager det, der virker, eller måske endda også gentager det, som ikke virker, så skal man lære sig at læse og lytte mellem linjerne. Se det i en bibeltekst, som langsomt træder frem mellem linjerne. Det i dogmatikken som alle danser rundt om, men ingen nævner. Det i menneskers liv, som de i hemmelighed glæder sig over eller bekymrer sig om.

Jeg mener ikke, at man skal tro, at man bare kan skrive sin prædiken ud fra lidt, man har hørt og tænkt og en sjov historie som stod i avisen. For så forkynder man ikke andet, end lidt man har hørt og tænkt og en sjov historie, som stod i avisen. Derimod er man som teolog forpligtet på at vide, at man aldrig bliver færdig med at læse, tænke, tale, leve og ånde teologi og derfor bør inddrage det i alt man er og gør, og i alt, hvad andre mennesker er og gør.

Levende teologi

Hvis man skal blive ved med at være en god prædikant gennem et langt arbejdsliv som præst, skal man blive ved med at holde sin teologi levende og bevægelig. Den skal ikke blive til en filosofi, psykologi, ideologi eller teori, men netop blive ved med at være teologi. Man kan ikke være teolog fra januar til marts eller fra fredag til søndag. Man er teolog hele tiden. Hvis man mener, at teologien er vigtig, skal den have en gennemgribende betydning for hele ens liv og ikke puttes i et reservat. Man bør være indstillet på bestandig at undersøge sin teologi og lade den udfordre af det der sker i ens præstearbejde og i særdeleshed i ens prædikener. Det er afgørende for en prædikant at blive klogere på sin egen teologi.

Det er for eksempel almindeligt, at præster ikke helt har forbundet deres homiletik med deres dogmatik. Dogmatikken lever et lidt hensygnende liv, opfattes som grundlaget på den ene side,

men bliver ikke vakt meget til live i prædikerne. Jeg har hørt mange prædikanter, som holdt prædikener som var gode, men hvor jeg har tænkt, at dette måtte da have konsekvenser for den måde, han eller hun anskuede forskellige dogmatiske emner. Naturligvis er det ikke altid meningen, at dette skal fremgå i en prædiken, det kan også være en refleksion, som arbejder inde i prædikanten og som ikke endnu skal ud. Der kan dog også ske det, at dogmerne, eller bare teologiske termer, begynder at ligge som en slags ufordøjede klumper, som ikke har noget at gøre hverken med den prædiken de optræder i, eller den præstehverdag prædikanten har.

Tit tænker jeg, at mange teologer og prædikanter i deres prædikener bange for det forkerte. Prædikanter, hvis prædikener er tørre og træge, stræber hårdt for at fjerne alt føleri. Prædikanter, hvis prædikener driver ned at væggene af bare emotion, ophører aldrig ved at være bange for at de skal lyde som kolde rationalister. Prædikanter, hvis prædikener knapt giver sprogligt mening, fordi de er så fortænkte, kæmper for at tale mere poetisk, mens prædikanter, hvis lixtal er ubarmhjertigt højt, er bange for at det hele skal lyde som en pixibog. Kort sagt, man er bange for den forkerte grøft.

Noget af de bedste i den lutherske arv er omvendt kravet om vedblivende at tænke dialektisk. En luthersk teolog siger ikke, hvis man har sagt A må man også sige B, men hvis man har sagt lov, må man også sige evangelium, og hvis man har sagt evangelium, så må man også sige lov. Kan man prædike evangelium, til det synger, skal man til at øve sig i at prædike loven. Er man fabelagtig til at prædike lov, så skal man øve sig i at prædike evangelium. For øvrigt gælder dette sidste næste alle præster. Der er prædiker mange prædikener, hvor livet under loven, synden og døden sprogligt og indholdsmæssigt er fortættet og fuldt af liv, mens prædikenen om evangeliet er meget livløs, hvilket efter min mening skyldes den sørgelige sandhed, at de flere af os tror meget mere på loven end på evangeliet. Det skyldes såmænd bare arvesynden, som indtil nu er det eneste dogme, som kan bevises empirisk.

Teologitjek

Det kan ske, at en teolog mener at have en bestemt teologi, men faktisk i sine prædikener prædiker en anden.

I min studietid blev jeg meget påvirket af den dialektiske teologi. Kærligheden til den transcendent teologi har jeg ikke sluppet, men skulle jeg bruge en lignelse ville jeg sige at i mit teologiens hus, har jeg stadig sådan en rutsjebane, som hedder den dialektiske teologi. Jeg ved lige, hvordan turen går, men derfor er den alligevel sjov at tage med. Problemet er bare, at enten er man med på rutsjebanen eller også er man ikke og generelt er min menighed ikke med.

Da jeg begyndte at prædike, opdagede jeg, at det var svært at prædike denne absolutte afstand mellem Gud og os, når jeg rent faktisk så de mennesker jeg skulle prædike for. Så min teologi, som nok var og er en ikke helt konsistent blanding af eksistentiel og transcendent teologi, blev i mine prædikener ofte mest eksistentiel. Det at skulle være præst på prædikestol og foran alter fremkaldte ting i min teologi, som ikke havde været lige så prægnante i diskussion og debat. Nu hvor jeg bevæger mig længere ind i de homiletiske studier, overvejer jeg, om der er noget frugtbart i hos Barth ikke at fokusere på afstanden mellem Gud og mennesker, men i stedet for på forskellen mellem Gud og menneske. Selv om mennesker er forskellige, kan der jo sagtens ske et reelt møde mellem dem. Måske således også mellem Gud og os.

Da jeg havde været præst et år, lavede jeg en lille undersøgelse, jeg læste alle mine prædikener igennem. På universitetet ville jeg altid have sagt, at det vigtigste i min teologi var "retfærdiggørelse af tro alene" og det fandt jeg også en masse af i mine prædikener. Jeg fandt dog også noget, som jeg ikke havde ventet, nemlig at jeg prædikede inkarnationen meget ofte. Deraf lærte jeg, at inkarnationen åbenbart betød mere for mig, end jeg havde vidst. For man kan i en teologiske diskussion lege og tage en position for sjov eller for at få ret, men på prædikestolen kan man kun sige det, man er sikker på er sandt.

Hvis man har sagt ja til noget i sin prædiken, så må man også sige se, hvad man har sagt nej til. Hvis man virkelig vil være en god reformatorisk teolog og prædike retfærdiggørelse ved tro, og sige ja til dem, så må man for alvor studere dens nej, helliggørelse. Man skal ikke studere den for at få at skaffe sig ammunition mod den, men studere den åbent og for alvor, gør man det, vil man også forstå retfærdiggørelsen. Skulle man nu have forelsket sig i helliggørelsen, så gælder det samme, bare omvendt.

Det kan jo også ske, at man skal være lidt på vagt over for sin egen teologi. En teologi er farlig, hvis den bliver for let, hvis ens teologi glider i olie, så alting passer og Gud bliver meget let at have med at gøre. Hvis de ting man skriver i sin prædiken er de samme ting, som man kunne finde på at sige til en ven en aften, når man gerne vil give et empatisk respektfuldt råd. Så behøver det ikke være forkert eller usandt, men det er bare ikke nok til at gøre det, man siger om søndagen, til en prædiken. Hvis man nikker til alt det, man selv har skrevet og synes at det er sejt, så er det måske rigtigt nok, men det er ikke sikkert, at det er nok.

Derfor bør man gå i krig med sine egne prædikener, finde ud af, hvad man rent faktisk siger. Man kan for eksempel undersøge sin teologi og finde ud af, hvordan man stiller sig til en række grundbegreber. Det kunne f.eks. være at finde ud af, hvilken autoritet man tillægger Biblen, eller traditionen, erfaringen eller fornuften eller hvilke elementer, som er de mest fremherskende i ens gudsbillede.

Måske tror man at man har en klassisk forsoningslære, men opdager så igennem at undersøge sine prædikener, at den snarere er subjektiv i virkeligheden, og virkeligheden, det er efter min mening så i prædikenen. Det kan også ske, at mener man har en teologi, som har en forståelse af de andre religioner, som indebærer en radikal eksklusivitet, hvor kristendommen er den eneste vej til frelsen, mens man opdager i sine prædikener, at man prædiker en forståelse af en slags religionerne som et hierarki, hvor kristendommen er øverst, men andre religioner indeholder sandheder. Er det tilfældet skal man enten ændre sin teologi, fordi man åbenbart ikke har den teologi, man troede, eller man skal ændre det, man siger i sine prædikener, så de passer til ens teologi.

Det kan også være, at en prædikant gennem sådan undersøgelse finder ud, at han eller hun prædiker én teologi, mens de bruger en helt anden, når de taler med folk. Så er det måske samtalerne, som for dem er det sted, deres faktiske operative teologi viser sig, og så skulle de måske korigere deres prædikener, som kan være blevet bevaret som et slags teologisk skoleridt, mens deres teologi har udviklet sig i gennem mødet med deres menighed.

Dette er alt sammen eksempler på at være ansvarlig overfor sin egen teologi.

Prædikenøvelser og prædikenslanger

Man kunne arbejde på at have en mere legende tilgang til homiletikken, hvor man turde vove sig ud og prøve noget, man ikke havde gjort før. Det kan være en hjælp at lave en række skriveøvelser.

Som en øvelse kan man prøve at skrive en prædiken ud fra en anden teologi, ens den man ellers har. Man kan for eksempel skrive en prædiken, hvor i den historisk kritiske metode ikke anderkendes, ikke som en parodi, men for at blive klogere. Hvis man plejer at tale om opstandelse i meget overført forstand kunne man lave en prædiken, hvor de døde kroppe helt bogstaveligt står op af gravene. Så kan man se, hvad der rent faktisk sker med teksten, med ens fantasi og med prædikens rum. Det handler om at være langt mere bevidst om, hvad det er man faktisk gør.

Jeg tager f.eks. teksterne de næste fire søndage, jeg skal prædike, og hænger dem i mit kontor på væggen i en slags prædikenslange. Så har jeg dem foran mig hele tiden. Hver gang jeg kommer ud og ind af kontoret går jeg forbi den og kaster et blik på teksterne. Ideer, som jeg er glad for, men som ender med ikke at passe ind i en prædiken, bliver overført til de følgende søndage, som på grund af kirkeårets struktur ofte befinder sig i samme hovedtanker.

Man kan også tage teksten med sig, på sin telefon eller som et stykke papir i lommen, og så tage det frem, mens man venter i køen i Kvickly eller før et møde. Eller hvad med at tage hen forskellige steder og se, hvad man får ud at læse prædiketeksten i en bestemt kontekst. Jeg bor inden for fem min på cykel ved så forskellige steder som en banegård, en gågade med forretninger, en park og et sygehus. Det er helt forskellige ting, som fremkaldes i teksten alt efter, hvor af disse steder jeg læser den. Har man ikke tid til at tage der hen, kan man opnå noget af det samme ved blot at forestille sig, hvor teksten ville lyde de forskellige steder. Eller måske ved at placere begivenheden i teksten i de forskellige kontekster.

Dynamisk homiletik

Her følger som eksempel på det sidste en overvejelse om beretningen fra Markusevangeliet kapitel 7 om den døvstumme, som Jesus helbredte med sit ”luk dig op”.

Forestil dig, at manden, som var døv og ikke kunne udtrykke sig, stod i en have. Med et kan han høre alt, hvad der foregår. Vinden, som blæser og får nogle grene til at slå mod hinanden og bladene til at rasle. En solsort, der synger, en græshoppes lyd. Pludselig er han, som står i haven igen en del af alt dette, alt dette liv. ”Luk dig op” og se hele den verden, som Gud har skabt.

Forestil dig så, at manden som bliver helbredt står på en gade. Der er en bildør der smækker, et vindue bliver åbnet et sted. En cykel kommer susende, en motor fra en bil brummer. Der er fodtrin fra to kvinder, som går og man kan høre deres stemmer, selv om man ikke kan skelne ordene. Og der er de hurtige trin af en, som er ude at løbe. ”Luk dig op” og se og vær en del af hele den verden, som mennesker deler med hinanden.

Eller forestil dig så, at manden fra historien er oppe på sygehuset. Apparaterne summer og arbejder, der er hastige skridt af personalet i træsko og mumlende stemmer på gangen, et ding fra en elevator. Ved en seng sidder nogen og venter og håber og ønsker og længes og lytter til den andens åndedræt. ”Luk dig op” og forstå, hvor vidunderligt og kort livet er og hvor dyrebare vi er for hinanden.

Dette som eksempel på en mere dynamisk måde at omgås det at prædike.

Teologiske badedyr

Ægte teologi vil hele tiden forholde sig til evangeliet. Teologi kan derfor aldrig blive et system, man sikkert står på, da teologiens genstand er det evangelium, som bestandig trækker tæppet væk under mennesker, hver gang de vil skabe sig et sikkert fundament.

Ens teologi er mere at forstå som et gigantisk badedyr. Trykker man den i facon et sted, så buler den straks ud et andet sted, som man ikke havde forudset, den ændrer form og er som sådan ikke noget man kan få styr på.

Når man tænker teologisk, er der ikke noget af det der sker i folks hverdag eller inde i deres sind, som evangeliet ikke har noget at sige om. Det samme gælder prædikenarbejdet. Hvis man er en luthersk præst, så er man en forkynder, en prædikant, en homiletisk eksistens.

Derfor må man finde ud af, hvad er den overordnede teologiske prisme, man ser alt igennem og bestandig arbejde på sin egen teologi. Deraf vil man også lære, at lige som ens teologi former ens prædikener, så former ens prædikener også ens teologi. Jeg kan se, at når jeg arbejder på den måde, så føjes der hele tiden nye lag ind i min teologiske, homiletiske præstevirkelighed ved Roskilde Domkirke.

Om Vorherre siger vi, at forkynderen blev den forkyndte, men for prædikanten skulle det gerne være sådan, at også forkynderen blev den, evangeliet blev forkyndt for. Midt i alle studier, øvelser og tilegnelse af homiletisk viden, forbliver det sådan, at mens man som prædikant bør arbejde på at kunne sit kram, skulle det gerne ende samtidig med, at ens egen prædiken fik krammet på en selv.